

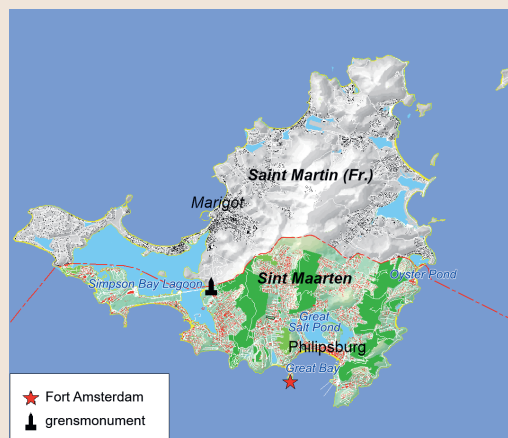
Een plan voor grootschalige zoutwinning op Sint-Maarten

WIM RENKEMA

Toegegeven: erg veel houvast geeft bijgevoegde kaart op p. 208 het eerste gezicht niet.¹ Wat stelt het voor? Het lijkt wel op een plan voor een 20e-eeuwse stadsuitbreiding. Maar dat is het toch niet, huizenblokken of gebouwen zijn niet herkenbaar aangegeven. Is het soms een plan voor een droogmakerij met kleinere en grotere kavels? De kaart dateert uit 1859 en geeft een beeld van de Grote Zoutpan (Great Salt Pond) op Sint-Maarten. Maar wel een bijzonder beeld. Het meer van enkele honderden hectaren is volledig ingevuld met dammen, watergangen, zoutpannen en alles wat er verder nodig is voor zoutwinning op grote schaal. Zover is het in werkelijkheid nooit gekomen, zoals we zullen zien.

Zoutwinning in de 17e en 18e eeuw

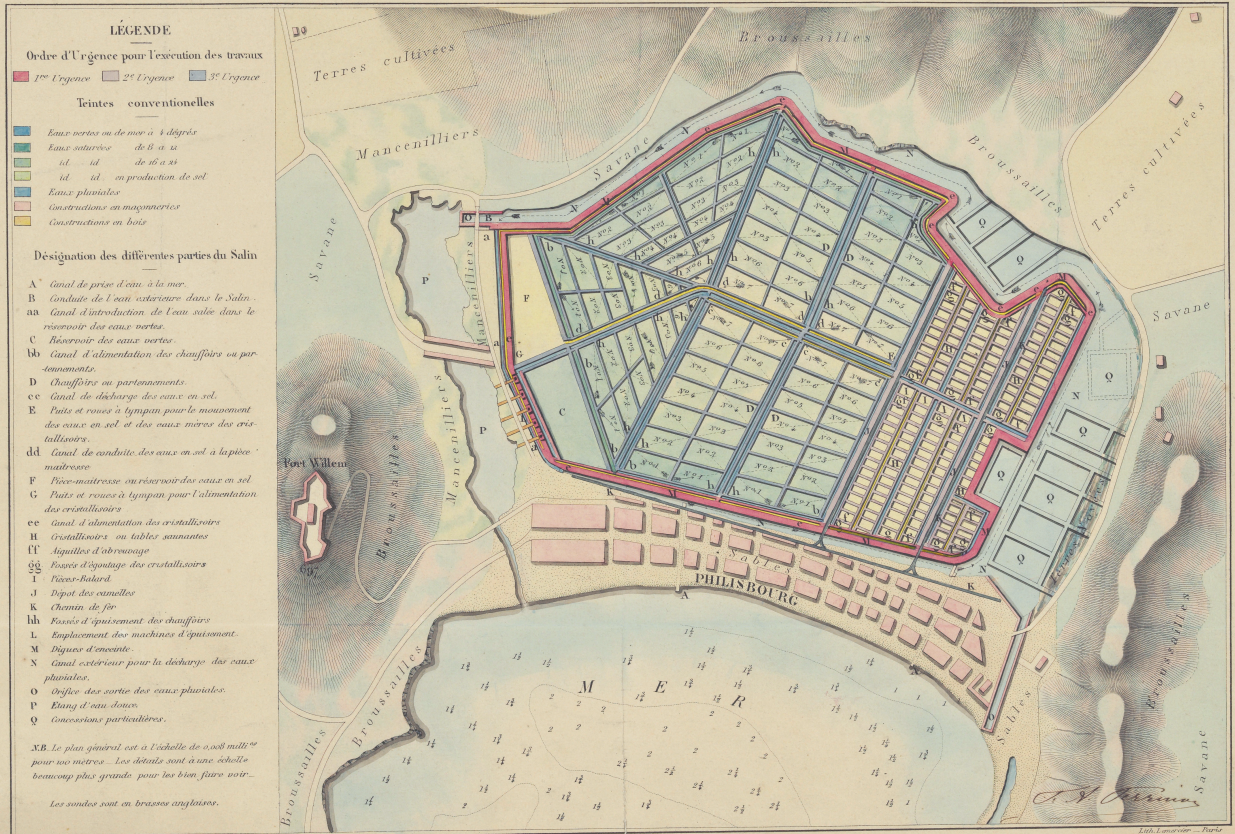
Vanouds was het kleine eiland Sint-Maarten (87 km²) bekend om zijn zoutpan. Juist daarom liet de West-Indische Compagnie het eiland in 1631 innemen. Op de kaart die kort na de verovering gemaakt werd staat enthousiast vermeld: ... daer sijn 2 soutpannen aent eijlandt gelegen daer is [in?] de grootste panne soudon op een Jaer wel 80 of hondert fluyten connen geladen werden. In 1632 kwamen er al tientallen Nederlandse schepen zout halen, maar in het volgende jaar verdreven de Spanjaarden de Nederlanders. Veel belang hechten de Spanjaarden later toch niet aan dit bezit: in 1648 konden de Nederlanders het zuidelijk deel met de zoutpan zonder slag of stoot weer innemen, de Fransen deden dit even gemakkelijk met het noordelijke deel. In een overeenkomst werd

▲ Kaart van Sint-Maarten [cartografie: RCE, Menne Kosian].

1 De vier oude kaarten bij deze bijdrage zijn afkomstig uit Renkema, 2016 (zie literatuurlijst); met dank aan de stichting Explokaart te Amsterdam.

PLAN PROJETÉ DU SALIN DE PHILISBOURG A ST MARTIN (ANTILLES)

▲ Het plan van Perrinon om de Grote Zoutpan volledig in exploitatie te nemen, 1859 (steendruk; 24,5 x 36 cm.). (bron: NA Den Haag, 4.VEL 1422).

vastgelegd dat bewoners van het hele eiland recht hadden op vrije zoutgaring in de Grote Zoutpan. En zo ging het ook in de volgende eeuwen: naast het werk op de suiker- en katoenplantages deed de hele bevolking (grotendeels uit slaven bestaand) aan zoutwinning; opkopers zorgden voor de export van het product naar, vooral, Noord-Amerika. Jaren met grote oogsten wisselden jaren af waarin door hevige regenval of orkanen niets werd geoogst; soms bleef de oogst onverkocht door gebrek aan afzet wegens concurrentie van de Turks Islands (Hartog, 1964, pp. 36-53, pp. 64-78 en pp. 237-239).

De 19e eeuw

Aan het eind van de 18e eeuw kwam voorlopig een eind aan de zoutproductie. Aan de westkant van het meer was vroeger al een gedeelte afgedamd met een dijk. In het hier gevormde zoetwatermeer werd het

regenwater dat van de heuvels naar beneden stroomde, opgevangen en naar zee afgevoerd. Maar in 1793 brak deze dijk waardoor regenwater en modder in het grote zoutmeer terechtwamen en de zoutzetting daar verhinderden. Commandeur Cantz'laar schreef in 1817 dat er sinds de jaren 1790 geen zout meer werd gewonnen.² Er zijn wel pogingen gedaan om het probleem te verhelpen, maar afdoende was dat niet.

Pas in het begin van de jaren 1830 kwam de zoutwinning op een hoger niveau. Er werd een (beperkte) inbreuk gemaakt op het oude systeem van vrije volksexploitatie: kooplieden kregen concessies om vijf kleine percelen water in de Grote Zoutpan te bedijken om er zout te winnen (summier aangegeven op de kaart van Fahlberg uit 1831). Ze boekten wisselend succes. Een slechte oogst was niet alleen voor hen nadelig, maar ook voor de bevolking (want in goede jaren werkten wel 800 à 1000 mensen in de Grote Zoutpan) en voor de overheid die het tonnengeld van schepen en de belasting op zoutexport misliep.³ Na de orkaan van 1850, die de zoutoogst van dat jaar vernielde, werden maatregelen genomen om de afvoer van regenwater van de heuvels rondom de Grote Zoutpan te verbeteren. Aan de westelijke kant werd de bestaande afvoer verbeterd, aan de oostelijke kant werd onder leiding van de van Curaçao gezonden luitenant T.D.G. Rolandus een afwateringskanaal gemaakt. Tevens werd de toevoer van zout zeewater via een sluis beter geregeld.

▲ Eerste Nederlandse kaart met de zoutpan, 1632
(manuscript; 33 x 41 cm.; bron: NA Den Haag, 4.VEL
1417).

2 Den Haag Nationaal Archief (NA), VWIS 184: rapport van R. 't Hoen, 1 augustus 1816; VWIS 216: rapport Cantz'laar, 14 maart 1817

3 Zie Jaarverslagen van D.J. van Romondt over 1834, 1835 en 1836 in Den Haag NA, Kol. 1814-1849 nr. 1835, exh. 26 december 1837 nr. 27.

▲ Gezicht op Philipsburg met de Grote Zoutpan op de voorgrond, door S. Fahlberg, 1822 (aquarel; 43,5 x 74 cm.; bron: NA Den Haag, 4.MIKO 319).

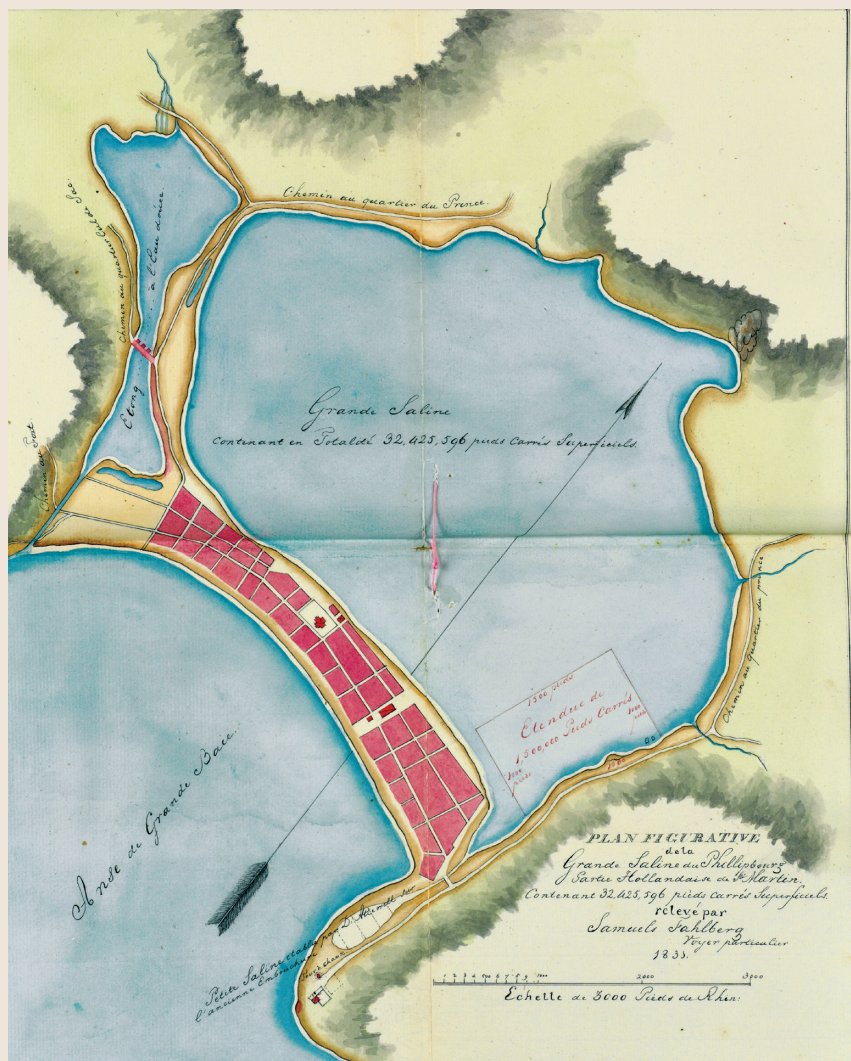
De maatschappij van Perrinon en opvolgers

En toen kreeg de Fransman A.F. Perrinon, oud-gouverneur van Martinique, van de Nederlandse minister van Koloniën de concessie om in de hele Grote Zoutpan zout te winnen (enkele kleinere concessionarissen behielden hun rechten). Perrinon ontwierp een plan, waarbij hij de hele zoutpan met een dijk omringde. Het water werd in kleinere zoutpannen verdeeld en er tussendoor liepen watergangen om met bootjes het zout naar verzamelplaatsen te brengen. Daarvandaan moest het met lorries over een spoorbaantje naar Philipsburg (in de kaart als Philisbourg gespeld) worden gebracht voor verschepping naar elders. In een uitvoerige brochure, waarin de kaart was opgenomen, zette Perrinon zijn plannen nader uiteen met de bedoeling voor zijn Maatschappij tot zoutwinning op het eiland St. Maarten geld te verwerven.⁴ Dat lukte slecht, maar desondanks ging de Maatschappij aan het werk.

Het gebrek aan investeerders en het overlijden van Perrinon in 1861 waren niet bevorderlijk voor het project. Gouverneur De Rouville zag in 1867 bij zijn bezoek aan de Bovenwinden dat er nog maar 4 of 5

4 Een exemplaar (met niet ingekleurde kaart) bevindt zich in de Koninklijke Bibliotheek Den Haag, signatuur 459 D 32.

► Overzichtskaart van de Grote Zoutpan met Philipsburg door S. Fahlberg, 1831 (manuscript; 38 x 30 cm.; bron: NA Den Haag, Kol. 1814-1849 nr. 881).

hectare in exploitatie was genomen en dat alles er zorgwekkend bij lag.⁵ In 1868 werden de rechten en verplichtingen van Perrinons onderneming overgenomen door de in Den Haag gevestigde Exploitatie-Maatschappij van zoutmeren op het eiland St. Martin. Deze maatschappij slaagde er een aantal jaren in grote hoeveelheden zout te winnen maar de wisselvalligheid van de oogst en van de exportmogelijkheden bleef groot (Langemeyer, 1922/1923; Hartog, 1964, pp. 430-437). Toen het Kamerlid H. van Kol het eiland in 1903 bezocht was er net een reeks misoogsten geweest. Bovendien lag de verkoop stil door concurrentie van elders. In goede tijden werkten toen nog steeds 500 à 600 mensen in de zoutpannen en bij de verscheping vonden velen aanvullend werk. Van Kol constateerde dan ook: Zout is nagenoeg de

⁵ Den Haag NA, Kol. 1850-1900 nr. 6001, exh. 29 augustus 1868 litt D11 Kab.

▲ Brandende vuilstortplaats in de Grote Zoutpan, 2018 (foto: Nederlandse Freelancers).

In de tweede helft van de eeuw bood het opkomende toerisme werkgelegenheid. De zoutpan werd minder belangrijk. In die mate zelfs dat in de 21e eeuw een deel van de pan is gedempt om uitbreiding van Philipsburg te realiseren. Een ander deel van de zoutpan wordt gebruikt als pondfill, dat wil zeggen vuilstortplaats. In 2018 verschenen krantenberichten over deze langdurig in brand staande vuilnisberg: de rook zorgde voor veel overlast.

A plan for large-scale salt extraction on Sint Maarten

A map of 1859 shows a huge project to produce salt in the Great Salt Pond (St. Martin, Dutch West Indies). It was a failure. Nevertheless, far into the 20th century salt-making continued to be an important industry, just

eenige bron van bestaan voor de mingevoerde bevolking van St.-Martin. [...] slaagt de zoutoogst, dan heeft zelfs de armste weduwe geen gebrek. St.-Martin staat en valt met het zout! Bij misoogst was daarentegen armoede troef en vertrokken de mannen naar andere eilanden om werk te zoeken (Van Kol, 1904, pp. 204-205).

En tegenwoordig?

In de 20e eeuw bleef de mogelijkheid van groot-schalige zoutwinning de aandacht trekken van bestuurders. Er zijn ook toen rapporten verschenen over verbetering van de exploitatie van de Grote Zoutpan (Langemeyer, 1922/1923). Maar de omstandigheden veranderden. Vanaf de jaren 1920 vertrokken veel mensen van het eiland naar de groeiende olie-industrie op Curaçao en Aruba.

as it was in former days. Nowadays, the Pond has been partly filled up to accommodate the extension of the town of Philipsburg. It is also used as a refuse-dump.

Literatuur

Hartog, J. (1964). *De Bovenwindse Eilanden*. De Wit N.v., Aruba.
 Kol, H. van (1904). *Naar de Antillen en Venezuela*. Sijthoff, Leiden.
 Langemeyer, F.S. (1922/1923). 'Het zoutbedrijf op St. Martin. Een onderzoek naar middelen te zijner verbetering'. In: *De West-Indische Gids*, 4, pp. 241-255 en pp. 305-330.

Renkema, W.E. (2016). *Kaarten van de Nederlandse Antillen*. Curaçao, Aruba, Bonaire, Saba, Sint Eustatius en Sint Maarten tot 1900. Brill, Hes & De Graaf, Leiden (Explocart Studies in de Geschiedenis van de Cartografie 15).